

**MATTI NORRI,
JUKKA KEKKONEN &
JYRKI KNUUTILA**
**Polttorovioltta pyhimykseksi:
Jeanne d’Arcin oikeus-
murha. Helsinki: Art House
2017. 310 s.**

Juristit Matti Norri ja Jukka Kekkonen sekä teologi Jyrki Knuutila ovat yhdistäneet kykynsä merkittävään klassikkosuomennokseen. Norri esittää ensimmäistä kertaa suomeksi pöytäkirjat oikeudenkäynnistä, joka tuomitsi Jeanne d’Arcin. Knuutila tarkastelee kuuluisaa tapausta katolisen kirkon oikeudenkäytön kannalta, ja Kekkonen tulkitsee sitä poliittisena oikeudenkäyntinä ja oikeusmurhana.

Jeanne d’Arc tuli kuuluisaksi kautta Euroopan johdettuaan ranskalaisjoukkoja vapauttamaan Orléansin kaupungin englantilaisten pitkästä piirityksestä 8.5.1429 (Knuutilan mukaan 6.5.1429, mikä on väärin). Hän jäi burgundilaisten vangiksi Compiègnessa 23.5.1430, minkä jälkeen hänet myytiin englantilaisille. Pitkän oikeudenkäynnin jälkeen hänet poltettiin roviolla Rouenissa 30.5.1431 noin 19 vuoden ikäisenä.

Yleinen väärinkäsitys Suomesa on, että Jeanne d’Arcin ihmeellinen tarina on legenda, toisin sanoen hurskaassa tarkoituksessa ainakin osittain jälkepäin sepitetty. Todellisuudessa Jeanne d’Arcin lyhyt elämä on yksi niistä keskiajan ihmiskohtaloista, joista tiedämme kaikkein eniten juuri hänen oikeudenkäyntipöytäkirjojensa ansiosta. Usein unohtuu, että oikeutta itse asiassa käytiin kahteen kertaan: ensin Jeanne tuomittiin kuolemaan epäilemättä vilpillisin perustein 1431, sitten hänet rehabilitoitiin uudessa oikeudenkäynnissä 1455–1456, jota varten kuultiin peräti 115:tä Jeannen tuntenutta todistajaa. Usein kirjallisuudessa keskitytään vain Jeannen oikeusmurhaan, mutta rehabilitaatio-oikeudenkäynnin asiakirjat ovat yhtä kiinnostavia.

Kun eri lähteet yhdistetään, voidaan Jeannen tarinaa seurata lähes päivä päivältä.

Jeannen rehabilitaation tarkoituksena ei ollut julistaa häntä pyhimykseksi, vaan sellainen ajatus syntyi kirkossa vasta vuosisatoja myöhemmin. Pyhimykseksi julistaminen tapahtui 1920 (Kekkonen mukaan 1922, mikä on väärin). Sitä edelsi 1800-luvun keskiajantutkijoiden pitkä työ kaikkien mahdollisten lähteiden kokoamiseksi: eräänlainen ”kolmas oikeudenkäynti”. Sankarihahmona ja kansanomaisena paikallisyhymyksenä Jeannea oli kuitenkin pidetty aina. Orléansissa vuosittain 8. toukokuuta järjestettävä kaupungin vapautuksen muistopäivän juhallinen vietto sai alkunsa jo vuonna 1457 eli heti Jeannen rehabilitaation jälkeen.

Jeannen tuominneesta oikeudenkäynnistä on olemassa kaksi konsepti- eli memoriaalipöytäkirjaa (ns. Urfé- ja Orléans-käsikirjoitukset), jotka on laadittu paikan päällä oikeutta istuttaessa. Niistä on tietenkin olemassa tekstikriittiset editiot, joiden kaikkiin yksityiskohtiin ei suomalaisessa laitoksessa ole ollut mielekästä syventyä. Norri on suomenoksessaan seurannut Orléans-tekstiä, mutta toisinaan täydentänyt sitä myös Urfé-tekstillä. Juristin koulutus on epäilemättä auttanut Norria eri aineistojen yhdistelyssä. Käännöksestä on pudotettu jonkin verran pois juristijargonia, niin että lopputulos on pääosin Jeannen ja hänen syyttäjiensä välistä suoraa dialogia. Ratkaisu on tekstin lukukelpoisuuden kannalta oikea. Dialogi on niin dramaattista, että se on kuin valmista näytelmän tai elokuvan käsikirjoitusta – ja sellaisena sitä on myös monta kertaa käytetty. Väkevä teksti puhuu puolestaan. Suomentajan selityksiä on vain minimaalisesti.

Kirja olettaa implisiittisesti, että lukija jo ennalta ainakin pääpiirteittäin tuntee Jeanne d’Arcin tarinan esimerkiksi elokuvien tai muun populaarikulttuurin kautta. Koska näin ei kuitenkaan välttämättä ole, tämä

teos tarvitsisi rinnalleen toisen, jossa kerrottaisiin myös oikeudenkäyntiä edeltäneet satavuotisen sodan tapahtumat. Pitäisi siis suomentaa myös jokin Jeanne d’Arcin elämäkerta tai satavuotisen sodan historiateos.

Suomennoksen lisäksi mukana on kaksi esseetä. Knuutilan esse ”Roomalaiskatolisen kirkon oikeudenkäyttö Jeanne d’Arcin tapauksessa” kontekstualisoi oikeudenkäyntiä ja referoi poliittisia tapahtumia. Teksti on laadittu maallistuneen nykysuomalaisen näkökulmasta. Niinpä päädytään kummalliseen päivittelyyn ja moralisointiin. Päivittellään esimerkiksi, miten ”vaikeasti ymmärrettävissä 2000-luvun alun ihmisten näkökulmasta” on entisajan maailma, jossa ”Jumala ja katolinen kirkko opetuksineen ja elämänohjeineen olivat koko ajan läsnä ihmisen mielessä”. Mikä siinä on niin vaikeaa?

Knuutilan tekstissä on monia kummallisuuksia. Keskiajan poliittinen maantiede menee hänen mukaansa näin: ”Englanti tarkoitti tuolloin Britteinsaaria ilman Skotlantia”, ja ”Englanti oli tärkeä osa Ranskaa”. Knuutilan olisi ollut hyvä välillä vilkaista karttaa ja kompassia kertoessaan Jeannen ratsastuksista. Miksi nimittäin Jeanne olisi lähtenyt toukokuussa 1428 Domrémystä ”lounaaseen”, jos hän kerran oli menossa Île-de-Franceen, kuten Knuutila väittää? Minun tietojeni mukaan hän lähti tuolloin Vaucouleursiin eli Domrémystä suoraan pohjoiseen. Niin minäkin läksin vieraillessani noilla paikkakunnilla. Entä miksi kruununperillinen Kaarle halusi antaa Jeannelle nimenomaan ”ruostuneen” miekan? Sekä Knuutilan että Kekkonen mukaan 1700-luvun valistusfilosofien mielestä Jeanne oli ”puhtauden ja luonnollisuuden vertauskuva”. Tutkijoiden käsityksen kyseenalaistaa kuitenkin Voltaren kuuluisa runo *La Pucelle d’Orléans*, seksuaaliväritteinen ja antiklerikaalinen satiiri, joka leimaa Jeannen miehen vaatteisiin pukeutuvaksi perverssiksi.

Oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori Jukka Kekkonen pohdiskelee yleisellä tasolla, mikä on ”poliittinen oikeudenkäynti”, mutta hänkin käyttää arveluttavaa sanontaa ”nykyihmisen silmissä”. Essee on huonosti jäsenneilty, pinnallinen ja sekava. Siinä viitataan liian monenlaisiin oikeustapauksiin käsittelemättä niistä kunnolla yhtäkään. Essee puolustaa paikkaansa korkeintaan herättämällä joitakin kysymyksiä.

Kumpikaan asiantuntija ei osaa selittää, miksi satavuotista sotaa oikeastaan käytiin. Jäsenneilyn tiedon sijasta tarjotaan kummallisia heittoa. Kekkonen mukaan satavuotinen sota oli Orléansin herttuan ja Burgundin herttuan välinen valtataistelu. Mitä ihmettä hän sillä mahtaa tarkoittaa?

Jeanne d’Arcin jälkivaikutus maailmankulttuurissa on valtava. Neitsytsoturia käytettiin sotapropagandassa Ranskan armeijaa innostavana sankarina kaikissa niissä 1800- ja 1900-luvun sodissa, joissa Ranska ja Saksa kamppailivat muun muassa hänen synnyinmaakuntansa Lorraine eli Lothringenin omistuksesta. Nykyiseen rauhanomaiseen Eurooppaan pyhimyksen nationalistinen rooli ei enää oikein sovi. Aikana, jolloin kristittyjä jälleen vainotaan monissa maissa, katolinen kirkko on alkanut nostaa Jeannen hahmoa esiin uudella tavalla, nimittäin vainottujen kristittyjen suojelijana. Hänen syyttäjilleen antamansa vastaukset näet ovat niin puhdasoppisia, että ne tuovat mieleen raamatunkohdan Matt. 10:19: ”Mutta kun teidät luovutetaan viranomaisten käsiin, älkää olko huolissanne siitä, miten tai mitä puhuisitte, sillä teille annetaan tuona hetkenä sanat, jotka teidän tulee puhua.” Katolisen kirkon katekismukseen (1992) onkin otettu Jeannen vastauksista muun muassa nämä kaksi: ”Jeesuksesta ja kirkosta ajattelen, että ne ovat yksi ja ettei siitä pidä tehdä ongelmaa.” – Kysyttäessä kavalasti, tiesikö Jeanne d’Arc olevansa Jumalan armossa, tä-

mä vastasi: ’Ellen siinä ole, siirtäköön Jumala armossaan minut siihen; jos olen siinä, varjellkoon Jumala minut siinä edelleen.’”

Jeanne d’Arc -aiheista kirjallisuutta on tätä ennen ollut suomeksi saatavissa vähän. Ensimmäinen – ja tähän asti ainoa – elämäkerta hänestä on Armas J. Pullan *Jeanne d’Arc, neitsytsoturi* (1938). Teatterin puolella Matti Norri on aikaisemmin suomentanut G. B. Shaw’n näytelmän *Pyhä Johanna* (2003), kun taas Schillerin *Orleansin neitsyt* on suomennettu kahdesti (Edvin Avellan 1875, Toivo Lyy 1950). Toisen maailmansodan jälkeen Ranskassa – ja merkittävästi kyllä myös Suomessa – valitsi jonkin aikaa melkoinen Jeanne d’Arc -buumi: Eeva-Kaarina Volanen tulkitsi 1948 Jeanne d’Arcin roolin Kansallisteatterissa Maxwell Andersonin näytelmässä *Lothringenin Johanna*, jota esitettiin samaan aikaan myös Ruotsalaisessa teatterissa, pääosassa May Pihlgren. Volanen esitti Jeanne d’Arcia myös Schillerin *Orleansin neitsyen* radioteatteriesityksessä 23.2.1953 ja Kansallisteatterissa Jean Anouilh’n *Leivosessa* 1954–1956. Vuonna 1955 Suomalaisessa Oopperassa esitettiin Paul Claudelin *Jeanne d’Arc roviolla*, pääosassa Ella Eronen. Osana samaa buumia suomennettiin tanskalaisen Knud Dahleropin romaani *Orleansin neitsyt* (1947) ja Mark Twainin samanniminen romaani (1948). Yhden tai useampia runoja Jeanne d’Arcista ovat suomalaisista kirjoittaneet Zachris Topelius, Aale Tynni ja Lasse Heikkilä. Suomessakin nähtyjä Jeanne d’Arc -elokuvia on niin monta, ettei niitä kannata tässä luetella, mutta uskollisimmin oikeudenkäynnin pöytäkirjoja seuraa Robert Bressonin *Procès de Jeanne d’Arc* (1962), jonka pääosan esitti nykyinen Ranskan Akatemian jäsen Florence Delay. Charles Péguy’n joitakin Jeanne d’Arc -aiheisia runoja sisältyy Anna-Maija Raittilan suomentamina Raittilan 75-vuotisjuhlakirjaan *Chartres’n tie* (2003). Kansainvälinen seura Amitié Jeanne d’Arc, joka on omis-

tautunut vaalimaan Jeanne d’Arcin muistoa, on pitänyt vuosikokouksensa lukuisine tieteellisine esitelmineen kahdesti myös Suomessa.

Jeanne d’Arc -aiheista tutkimuskirjallisuutta on tietenkin valtavasti, etenkin ranskaksi, mutta tämän kirjan tekijöistä nähtävästi vain Norri osaa ranskaa; toiset luottavat enemmän Jeannen polttajien kielellä ilmestyneeseen kirjallisuuteen. Niinpä kirjallisuusluettelosta puuttuu uusin standardireferenssi, Colette Beaunen teos *Jeanne d’Arc* (Pariisi: Perrin 2004).

Varatuomari Matti Norrin suomenos Jeanne d’Arcin oikeudenkäynnistä on sekä tarkkuudeltaan riittävä että kielellisesti kaunis ja vaikuttava. Professorien Knuutilan ja Kekkonen sen sijaan olisi pitänyt lukea läksynsä paremmin. Kirjaan sisältyvät kaksi karttaa ovat virheelliset ja hyödyttömät.

OSMO PEKONEN, DOS.

RAISA MARIA TOIVO Faith and Magic in Early Modern Finland. *Palgrave Historical Studies in Witchcraft and Magic*. New York: Palgrave Macmillan 2016. 183 s.

Raisa Maria Toivon tutkimus käsittelee uskontoa, magiaa ja taikauskkoa varhaismodernin ajan Suomessa. Tutkimus keskittyy ensisijaisesti tavallisten suomalaisten, usein maanviljelijästä elantonsa saaneiden maallikoiden, jokapäiväisessä elämässä näkyneeseen uskoon ja uskonnonharjoitukseen. Toivo tutkii uskonnon, magian ja taikauskon keskinäisiä riippuvuussuhteita ja sitä, miten ne muuttuivat tutkimusajan yhteiskunnallisten ja sosiaalisten muutosten mukana.